

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015

December 2015

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

FERİDÜDDİN-İ ATTÂR'IN TEZKİRETÜ'L-EVLİYÂ'SININ TÜRKÇE TERCÜMELERİ VE
MÜTERCİMLERİ
TURKISH TRANSLATIONS AND INTERPRETATIONS OF FARİDUDDİN ATTÂR'S TADHKIRAT AL-
AWLIYÂ

Nesibe KABLÂNDER*

Öz

Ferîdüddîn-i Attâr'ın 1220 yılında Farsça olarak yazdığı mensur *Tezkiretü'l-Evliyâ'sı* Türkler arasında da rağbet görmüş ve Türkçe tercüme yapılmıştır. Bu makâlede hedeflenen husus, eserin Türkçe tercüme ve mütercimleri konusunda gerek kütüphane kataloglarında gerekse yapılan çalışmalarda görülen kalıplaşmış ve genelleşmiş hatalı bilgilerin ortaya çıkarılarak tashih edilmesidir. Bunu sağlamak için, eserin kütüphanelerde bulunan nüshalarının büyük kısmı incelenmiş ve konuyla ilgili yapılan çalışmalara da başvurularak *Tezkiretü'l-Evliyâ'nın* Türkçe tercüme ve mütercimleriyle ilgili olarak gerçeği yansıtmayan bilgiler düzeltilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, Tezkiretü'l-Evliyâ, Mütercimler, Nüshalar.

Abstract

Ferîdüddîn Attâr wrote prose *Tadhkirat al-Awliyâ* in the Persian language in 1220. The *Tadhkirat al-Awliyâ* generated great interest and was, eventually, translated into Turkish. The principal objective of the present article is to identify and correct inaccurate statements and beliefs, both in library catalogs and academic studies, about the translations and interpretations of *Tadhkirat al-Awliyâ*. To achieve this, the majority of copies of the work were studied in the libraries. With reference to studies on the subject, about the *Tadhkirat al-Awliyâ's* translation were corrected what the information do not reflect reality.

Keywords: tadhkira, *Tadhkirat al-Awliyâ*, interpretations, copies.

Giriş

Ferîdüddîn-i Attâr'ın (ö.1221) önemli eserlerinden olan ve 1220 yılında kaleme aldığı *Tezkiretü'l-Evliyâ'sının*, yazılmasının üzerinden çok geçmeden Türkçeye tercüme edildiği tahmin edilmektedir (Karatay, 1961: 365-366). Bâzi kaynaklarda eserin en eski tercümesinin Aydınöğlü Mehmed Bey (ö. 1334) adına yapılmış olduğu bilgisi de mevcuttur (Şahinoğlu, 1991: 97); fakat Topkapı Sarayı Ktp./K1004 numarada kayıtlı olan tercümenin yüksek ihtimalle XIII. yüzyılın ikinci yarısına âit olduğu bilgisi (Karatay, 1961: 365-366), eserin ilk Türkçe tercümesinin daha eski bir târihe gidebileceğini düşündürmektedir. Bu nüsha üzerinde bir doktora çalışması yapılmış ve çalışma basılmıştır.¹ Bu bilgiler ışığında eserin en geç XIV. yüzyılın başlarında Türkçeye tercüme edildiği anlaşılmaktadır.

Mevcut bilgilerle *Tezkiretü'l-Evliyâ'nın* Türkçe tercümelerinin sayısı net olarak tespit edilemese de araştırmaların ulaştırdığı netice, eserin çeşitli dönemlerde yapılmış muhtelif Türkçe tercümelerinin olduğudur. *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümelerinin nüshaları, basılı ve dijital kataloglarda çeşitli isimler üzerine kaydedilmiş ve bâzi isimler mütercim olarak literatüre yerleşmiştir. Bunun sonucunda, konu üzerinde yapılan çalışmalarda eserin tercüme ve mütercimleri ile ilgili hatalı bilgiler birbirinin tekrarı olarak bir çalışmadan diğerine taşınmıştır. *Tezkiretü'l-Evliyâ'nın* Türkçe tercüme nüshalarıyla ilgili müstakil olarak yapılan ve mütercim olarak anılan isimlerin de kritiğe tâbi tutulduğu ilk çalışma, tarafımızdan yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Söz konusu çalışmada genişçe ele alınmış olan mevzûların mühim noktaları bu makâlenin konusunu oluşturmaktadır.

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Türkçe Tercüme ve Mütercimleri

Tezkiretü'l-Evliyâ Doğu ve Batı Türkçelerine tercüme edilmiştir; fakat Doğu Türkçesine yapılmış olan tercüme, konuyla ilgili olan tartışmalı hususların dışında bulunmaktadır. Bu sebeple bu makâlede Doğu Türkçesi tercüme ile ilgili temel bilgiler verilmekle birlikte ele alınan asıl mevzû eserin Batı Türkçesi tercüme nüshaları, bunlar içinde de bilhassa ilk tercüme veyâ tercümelere âit olan Eski Anadolu Türkçesi (EAT) dönemine âit nüshalardır.

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslâm Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

¹ Orhan Yavuz (2006). *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, Konya: Tablet Kitabevi.

1. Doğu Türkçesine Yapılan Tercüme

Uygur harfleriyle yazılmış olan tercüme, Paris Biblioteque Nationale, "Supplement Turc 190"da kayıtlıdır. Eserin mevcut olan Fransızca tercümesi de bu esere dayanmaktadır (Uludağ, 2007: 30). Doğu Türkçesi tercümenin Arap harfli bir nüshası da Süleymâniye Ktp., Fâtih Bölümü/2848 numarada kayıtlıdır. Söz konusu metnin önemli bir husûsiyeti, *Tezkiretü'l-Evliyâ'*nın Farsça aslında olduğu gibi 72 veliyi ihtivâ etmesidir. Batı Türkçesi tercüme nüshalarında ise genellikle 70 velî yer almaktadır. Bu durumun istisnaları ya da farklı hususiyetler de görülmektedir.²

Uygur harfli nüsha Verdi Kankılıç tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Kankılıç, çalışması sırasında bu nüshayı Süleymâniye Ktp., Fâtih Bölümü/2848 numarada kayıtlı olan Arap harfli nüshayla da karşılaştırdığını çalışmasında belirtmiştir (Kankılıç, 1972: II-III). Söz konusu tez, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü no. 1300'de bulunmaktadır. Aynı nüsha Mustafa Kuğu tarafından da yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

2. Batı Türkçesi Tercüme

*Tezkiretü'l-Evliyâ'*nın Batı Türkçesine muhtelif zamanlarda yapılmış tercümelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat bilhassa nüshaların büyük kısmının kaynağı olan EAT dönemi tercüme veya tercümeyle ilgili bilgiler dikkat çekici oranda hatâlar ihtivâ etmektedir. Bu konuda dijital ve basılı kataloglarda yer alan mâlûmat, konuyla ilgili olarak var olan zihin karmaşasını ortaya koymaktadır. *Tezkiretü'l-Evliyâ'* ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda da çelişkili ve hatâlı bilgiler tekrarlanmış ve meseleye bir açıklık getirilememiştir. Gerek bu çalışmalarda, gerekse çeşitli katalog kayıtlarında muhtelif nüshalar herhangi bir kritiğe tâbi tutulmadan ayrı tercüme gibi sunulmuşur. Oysa incelemelerimiz sonucunda bunların çoğunun aynı tercümenin çeşitli nüshalarından ibâret oldukları ortaya çıkmıştır. Aşağıda verilen bâzı örneklere geçmeden önce birtakım açıklamalar yapmak gerekmektedir. *Tezkiretü'l-Evliyâ'* çeşitli kütüphanelerimizde ve şahısların özel koleksiyonlarında birçok nüshası bulunan bir eser olduğu için nüshaları değerlendirirken bir tasnifin yapılması icap etmiştir. Bu tasnifin tercüme sayısına dâir bir fikir vermesi yanında, nüshaların tâbi oldukları tercüme kolunu da ortaya çıkaracağı düşüncesiyle, yüksek lisans tez çalışmamızda EAT dönemine âit tercüme nüshalarını bir tasnife tâbi tuttuk. Bunun sonucunda B, T ve K olarak isimlendirdiğimiz üç tercüme grubu ortaya çıktı. Bu çalışmada Süleymâniye Yazma Eser Kütüphânesi'nde toplanan koleksiyonlarda bulunan 30, Millet Kütüphânesi'ndeki 1, Beyazıt Yazma Eser Kütüphânesi'nde tespit edebildiğimiz 6, Atatürk Kitaplığı'ndaki 4, İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphânesi'ndeki 4, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi'ndeki 5, Millî Kütüphâne'deki 15, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'ndeki 6, Erzurum İl Halk Kütüphânesi'ndeki 1, Kastamonu İl Halk Kütüphânesi'ndeki 2, Konya Karatay Yusuf Ağa Kütüphânesi'ndeki 1, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Kütüphânesi'ndeki 2 nüsha incelenmiştir. Ayrıca çalışmalara konu olmuş nüshalar ve varlığından haberdâr olsak da ayrıntılı inceleme imkânına sâhip olamadığımız yurt içi -bunlar arasında şahısların özel koleksiyonlarında bulunanlar da vardır- ve yurt dışında bulunan nüshalardan da söz edilerek ulaşılan bilgilere yer verilmiştir. Bütün bunlar hesaba katıldığında söz konusu çalışmada 92 nüsha hakkında bilgi bulunmaktadır. Bu nüshalardan bizzat inceleme imkânı bulduklarımızı tasnif ettik. Buna göre, incelenen nüshaların 42'si B grubuna, 18'i T grubuna, 9'u ise K grubuna dâhildir. Bir kısmı ise ya iki ayrı grubun hususiyetlerini ihtivâ etmekte ya da bu gruplardan bağımsız birer tercüme oldukları anlaşılmaktadır. Grupları temsil eden nüshalar, bunların ulaşabildiğimiz en eski târihli nüshaları olmuştur. B grubunun temsilcisi Macar Bilimler Akademisi'nde bulunan ve "Budapeşte yazması" olarak da anılan H.741 târihli nüsha, T grubunun temsilcisi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi K1004'te kayıtlı olan ve 13. yüzyılın ikinci yarısına veya 14. yüzyılın başlarına âit olduğu düşünülen nüsha, K grubunun temsilcisi ise Konya Bölge Yazma Eser Kütüphânesi 3400 numarada kayıtlı olan H. 858 târihli nüshadır. İlk adım için zarûri olan bu tasnif sonucunda, tercüme yapıldığı dönemlerle ilgili bilgiler ortaya çıkmış ve aynı tercüme âit nüshaların farklı isimlere atfedilerek farklı tercüme olarak yansıtıldıkları tespit edilmiştir. Böylece mütercim olarak kabul edilen bâzı isimlerin mütercim olmalarının mümkün olmadığı görülmüştür. Aşağıda, söz konusu hatâlı kayıtlara bâzı örnekler verilmiştir:

Süleymâniye Kütüphânesi, Yazma Bağışlar Bölümü/4876; Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphânesi, El Yazması Eserler/715 ve Konya Bölge Yazma Eser Kütüphânesi/BY6886 numarada kayıtlı olan B grubuna dâhil nüshalar, Sinânüddîn Yûsuf b. Hızır el-Amasî'ye izâfe edilmiştir. Süleymâniye Kütüphânesi, Serez Bölümü/1802; Süleymâniye Kütüphânesi, Fâtih Bölümü/4260 ve Süleymâniye Kütüphânesi, İzmir Bölümü/466 numarada kayıtlı olan ve yine B grubuna dâhil olan nüshaların mütercimi olarak ise Ali Rızâ Karahisârî gösterilmiştir. Fakat yine B grubuna dâhil olan bâzı nüshalar ise daha başka şahıslara atfedilmiştir. Meselâ Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Beşir Ağa Bölümü/471 numarada kayıtlı olan nüshanın mütercimi olarak bâzı çalışmalarda Mustafâ Hemedânî ismi kaydedilmiş; Süleymâniye Kütüphânesi, Fâtih Bölümü/4262

² Detaylı bilgi için bk. (Kablander, 2015: 58-316).

numarada kayıtlı olan nüsha ise kütüphâne kataloğuna Sinan Paşa adına kaydedilmiştir. Aynı kütüphânedeki Hekimoğlu Bölümü/729 numarada kayıtlı olan nüshanın kaydı ise daha farklı bir muammâ arz etmektedir. Söz konusu nüshanın müstensihî kütüphâne kataloğuna yazar olarak kaydedilmiş ve katalog bilgilerine nüshanın “müellif hattı” olduğu ifâdesi eklenmiştir. İstinsah târihi H.971/M.1564 olan nüshanın tespit edilebilen en eski tarihli örneği Macar Bilimler Akademisi Kütüphânesi, Şark Bölümü//T.F.33 numarada kayıtlı olan H. 741 (M. 1340-1341) târihli nüshadır. Bu nüsha György Hazai tarafından aynı tercümeyle âit birkaç nüsha ile karşılaştırması yapılarak transkripsiyonlu metin ve tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır (Hazai, 2008). Dolayısıyla bu nüsha ayrı bir tercüme olmayıp müellif hattı olması da kâbil değildir. Yine Süleymâniye Kütüphânesi, Nûruosmâniye Bölümü/2299 ve Millî Kütüphâne/Hk 1929 numaralarda kayıtlı ve yukarıda zikredilen nüshalarla aynı tercümeyle âit olan nüshalar da kütüphâne kataloğuna Sinan Paşa adına kaydedilmiştir; Millî Kütüphâne’deki nüshanın iç kapağına yapıştırılan notta ise Ali Rızâ Karahisârî ismi mevcuttur.

İncelemelerimiz sonucunda birtakım farklılıklarına binâen ayrı tercüme olabileceklerine işâret ettiğimiz T ve K gruplarına dâhil olan nüshalar da yukarıdaki örneklere benzer karışıklıklarla kaydedilmişlerdir. Meselâ Süleymâniye Kütüphânesi, Lâleli Bölümü/2030 ve Kemankeş Bölümü/387 numarada kayıtlı olan T grubuna dâhil nüshalar kütüphâne kataloğunda Sinan Paşa adına mukayyedir. Aynı kütüphânedeki Mihrişah Sultan/166 numarada kayıtlı K grubuna dâhil nüsha kütüphâne kataloğunda Ali Rızâ Karahisârî adına kaydedilmiş; yine aynı kütüphânedeki Hüdâî Efendi Bölümü/1045 numarada kayıtlı olan ve tasnif ettiğimiz grupların hiçbirine dâhil olmayıp farklı bir tercümeyle âit olduğu anlaşılan nüsha da aynı şekilde Ali Rızâ Karahisârî adına kütüphâne kayıtlarına geçmiştir. Oysa Hüdâî Efendi/ 1045 numarada kayıtlı tercüme orijinal bir tercüme olup hâlihazırda tek nüshasını tespit edebilmiştir.³

EAT dönemi tercümelerine dâir oluşturduğumuz gruplardaki tercümelerin mütercimleri henüz tespit edilebilmiş değildir. Yukarıdaki isimlerin neden söz konusu tercümelerin mütercimi olamayacakları aşağıda açıklanmıştır.

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Mütercimleri ve Mütercim Olarak Gösterilen Kişiler

Bu konuda basılı ve dijital kataloglardaki mâlûmat yanında konuyla ilgili yapılan çalışmalarda verilen bilgiler de gelişigüzel bir tutum arz etmektedir. Yukarıda tercümelerden bahsederken bu husûsa temas edilmiş, tercümeler ve mütercimler konusundaki hatalı bilgilerin birlikte ortaya çıktığına işâret edilmişti. Bu kısımda ise Tezkiretü'l-Evliyâ'nın mütercimi olduklarına dâir ilmî deliller mevcut olan kişilere ve tercümelerine değinilmesi yanında, yukarıda çeşitli nüshalarla birlikte anılan isimler teker teker ele alınarak bu isimlerin neden mütercim olamayacaklarına dâir tespitlere yer verilmiştir.

1. Ahmed-i Dâî (ö. 824/1421'den sonra)

Süleymâniye Ktp., Serez bölümü/1800 numarada kayıtlı *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinde yer alan “Pes bu kemter kemine Dâ'î'nün ma'ârifleri meşâyihuñ muhâbbetine nisbetimüz var-ıduğın bilürlerdi. Gelüp emr kıldılar ki bu kitâb-ı şerifî Fârsî'den Türkî'ye tercüme idevüz. Pes devâ'î şevk gâlib olup bu emre icâbet kılduk. Ba'de'l-istihâre ikdâm gösterdik.” ifâdelerindeki Dâî mahlasının Ahmed-i Dâî'ye âit olduğu, dolayısıyla bu tercümenin Ahmed-i Dâî tarafından yapıldığı kabul edilmiştir (Ertaylan, 1952: 154-155). Varak eksiklikleri bulunan nüshanın istinsah târihi H. 1020/M.1611'dir.⁴ Tercümenin başka bir nüshası hâlihazırda tespit edilememiştir.

2. Sinan Paşa (ö. 891/1486)

Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ* sının orijinalinde 72 velinin menâkıbı yer almasına rağmen, Sinan Paşa bunlardan ilk 28'ini tercüme etmiştir. Ayrıca bu tercüme birebir tercüme olmayıp mütercimin birtakım ilâvelerini de içerdiği için te'lîfi bir mâhiyeti hâizdir. Bu tercüme ile ilgili Emine Gürsoy Naskalî'nin yayımlanmış doktora çalışması bulunmaktadır.⁵

3. Ali Rıza Karahisârî

Bursalı Mehmed Tâhir'in (ö. 1925) *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinin “Sinân Paşa, 'Sinânuddîn Yûsuf'” kısmında “Tezkiretü'l-Evliyâ” başlığından sonra dipnotta şu açıklama yapılmıştır:

“Şeyh Attâr'ın bu isimde Fârisiyyu'l-ibâre bir eser-i âlileri vardır ki sâde bir lisânla “Ali Rızâ Karahisârî” ma'rifetiyle Türkçeye tercüme olunmuşdur. Pâşâ'nın Tezkire'si bu tercüme değildir. (...)” (Bursalı, 1333: 223).

Ali Rızâ Karahisârî, Mehmed Tâhir'in bu ifâdelerine dayanılarak konuyla ilgili yapılan çalışmalarda mütercim olarak gösterilmiştir. Bunun yanında farklı tercümelere âit olmaları muhtemel bulunan veyâ farklı bir tercümeyle âit olduğu belli olan çeşitli nüshalar da kütüphâne kataloglarında bu zâta nisbet edilmiştir. Mehmed Tâhir yukarıdaki ifâdeleri için eserinde bir kaynak göstermemiştir. Buna rağmen Ali Rızâ Karahisârî adı, herhangi bir kritiğe tâbi tutulmadan, yapılan çalışmalara mütercim olarak taşınmıştır.

³ Nüshayla ilgili detaylı bilgi için bk. (Kablander, 2015: 96-109).

⁴ Nüshayla ilgili detaylı bilgi için bk. (Kablander, 2015: 150-155).

⁵ Emine Gürsoy Naskalî (1987). Sinan Paşa, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Tezkiretü'l-Evliyâ mütercimlerini araştırırken en çok karşılaştığımız bu isim olduğundan Ali Rızâ Karahisârî'yi araştırmaya çalıştık. EAT dönemi tercümelerini üç grup olarak tasnif ettiğimizi yukarıda ifâde etmiştik. Mevcut *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshalarının çoğu bu dönem tercüme veyâ tercümelerine âittir. Bu zâtın mütercim olarak kaydedildiği nüshaların ekseri de söz konusu tercümelerin nüshalarıdır. Öyleyse Ali Rızâ Karahisârî'nin en geç 14. yüzyılın başlarında yaşamış ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı tercüme etmiş olması gerekmektedir. İncelemelerimiz sırasında bâzı nüshaların zahriyelerine metnin orijinal hattıyla alâkası olmayan ve yakın zamanda yazıldığı anlaşılan birkaç örnek dışında Ali Rızâ Karahisârî adına rastlayamadık. Mâlûmat edinebileceğimizi düşündüğümüz Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmânî'si, Taşköprülüzâde İsmâuddîn Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi'nin eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye'si, Kâtib Çelebi'nin Keşfü'z-Zunûn'u gibi bâzı kaynaklara da bakmamıza rağmen söz konusu dönemde bu isimde bir zâtın yaşadığına dâir bir bilgiye ulaşamadık. Fakat 19. yüzyılda Ali Rızâ Karahisârî adına bir matbaanın mevcut olduğunu öğrenince bu konuyu incelemeye başladık. Süleymâniye Ktp., Nâfiz Paşa Bölümü/1259 numarada kayıtlı olan Arapça matbû *Hulâsatu'l-Hisâb* adlı eserin yine Ali Rızâ Karahisârî adına kayıtlı olduğunu ve bu eserin hâtimesinde "el-Hâc Ali Rızâ Karahisârî" adının bulunduğunu gördük. Bu iz üzerinde incelemelere devam edince bu zat adına bir matbaa bulunduğunu öğrendik ve Süleymâniye Kütüphânesi, Nâfiz Paşa Bölümü/ 1259 numarada kayıtlı olan *Hulâsatu'l-Hisâb* da dâhil olmak üzere Ali Rızâ Karahisârî matbaasında basılmış bâzı eserlerin bilgisine ulaştık (Çöğenli, 2001: 125-129). Mevcut bilgiler ışığında Ali Rızâ Karahisârî'nin yüksek ihtimalle matbaa sahibi biri olduğu ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı tercüme ettiğine dâir ilmî bir verinin mevcut olmadığı ortaya çıkmıştır.

4. İbrâhim İbn-i Bâyezîd

Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbrâhim İbn-i Bâyezîd'in mütercim olduğu düşüncesi L. Rasony'nin bir bildirisindeki tahminine dayanmaktadır. Rasony'un söz konusu bildirisindeki ilgili ifâdeler şöyledir:

"Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibl. Nat. I-II. Paris, 1932-33 dört geniş *Tezkiretü'l-Evliyâ*'dan bahsetmektedir. 1439'a ait adı geçen 87 numaralı yazma yanında 1423'e (826) ait 86 numaralı yazma, muhtemel olarak İbrahim ibn Bayezid el-Azamî tarafından çevrilmiştir." (Rasony, 1968: 84-85).

Biz bu nüshaları görmediğimiz için bir hükme varamayız; fakat sözü edilen nüshaların orijinal tercüme oldukları ispat edilmedikçe bu kişinin mütercim olduğu iddiasına şüphe ile yaklaşmak gerektiğini düşünürüz.

5. Mustafa Hemedânî

Mustafa Hemedânî isminde bir mütercim olduğu düşüncesi de aşağıdaki ifâdelerden kaynaklanmış görünmektedir:

"Süleymâniye Ktp., Hacı Beşir Ağa Bölümü/471 numarada kayıtlı olan H. 996'da istinsah edilmiş, 222 varak, 19 satır, harekeli nesihle yazılmış bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* yazması vardır. Attâr'ın eserinden tercüme olduğu anlaşılan eserin mütercimi kütüphâne fişinde Mustafa Hemedânî olarak görülmektedir. Mukavva ciltli olan bu eser Ali İbn-i Dâvûd tarafından istinsah edilmiştir." (Yavuz, 2006: 43; Kartal, 2003: 398; Küçük, 2013: 25)

Hacı Beşir Ağa Kütüphânesi'nin orijinal kataloğunu inceledik ve kataloğa günümüz harfleriyle "Attâr, Feridüddin Muhammed b. İbrahim b. Mustafa el-Hamadânî" yazılmış olduğunu gördük. Feridüddin Attâr'ın adının, babasının adıyla beraber yazıldığına diğer *Tezkiretü'l-Evliyâ* nüshalarındaki kayıtlarda da "el-Attâr, Feridüddin Muhammed b. İbrahim el-Hemedânî" olarak geçtiği görülmektedir. Hacı Beşir Ağa kataloğundaki künyenin yanlış yorumlanmasının "Mustafa Hemedânî" adında bir mütercim olduğu düşüncesini doğurduğunu tahmin ediyoruz. Nüsha, 741 (M.1340-1341) târihli Budapeşte yazmasıyla aynı koldan gelmektedir. Süleymâniye Ktp., Hacı Beşir Ağa Bölümü/471 numarada kayıtlı olan nüshanın istinsah târihi ise 996/1588'dir. Bu bilgiler de bize bu nüshanın farklı bir tercümeyle âit olmadığını zâten göstermektedir.

6. Sinânüddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî (ö. 986/1578)

Sinânüddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî ismiyle kastedilen kişinin Sinan Efendi olarak bilinen zat olması muhtemeldir. H. 893/M. 1488 Amasya sancağına bağlı bir köyde doğmuş olup asıl adı Sinânüddîn Yûsuf olan bu zat, şimdiki tespitlerimize göre "Vâiz el-Mekkî" ifâdesi dışında, *Tezkiretü'l-Evliyâ* mütercimi olarak zikredilen isimle yakınlık kurulabilecek tek şahıs gibi görünmektedir. Zâten aşağıda görülecek olan Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphânesi'ndeki bir nüsha, kütüphâne kataloğunda Sinan Efendi'nin bilgileri verilerek "Sinânüddîn Yûsuf bin Hızır el-Amasî" adına kaydedilmiştir. Bu zat müderrislik, kadılık ve kazaskerlik gibi görevlerde bulunmuş âlim biridir; fakat bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olduğuna dâir ilmî bir veri mevcut değildir. Bu bilgiler için istifâde ettiğimiz, Eyyüp Said Kaya'nın kaleme aldığı ansiklopedi maddesinde de isim ve mesleklerinin benzerliğinden dolayı başka bâzı şahısların eserlerinin hatalı olarak kendisine isnat edildiği belirtilmiştir (Kaya, 2009: 229).

Sinan Efendi'nin *Tezkiretü'l-Evliyâ* mütercimi olması iddiasına açıklık getirecek olan husus, söz konusu isme isnat edilen nüshalardır. İncelediğimiz ya da haberdâr olduğumuz nüshalar içinde bu isme kayıtlı 3 nüsha tespit ettik:

1. Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar bölümü/ 04876

Süleymâniye Kütüphânesi'ndeki katalog bilgilerinde yazar olarak "Sinânüddin Yusuf b. Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî" gösterilmiştir. Söz konusu zâta isnat edilen bu nüsha, Budapeşte yazmasıyla aynı tercümeyle dayanmaktadır. Dolayısıyla bu şahsın mütercim olabilmesi için en geç 14. yüzyılın başlarında yaşadığının ve bu tercümeyle yapmış olduğunun ispatlanması gerekir. Oysa kendisinin 16. yüzyılda yaşadığı bellidir.

2. Diyânet İşleri Başkanlığı Ktp., El Yazması Eserler/715

Nüsha Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphânesi, El Yazması Eserler Kataloğu'nda Sinânüddin Yûsuf bin Hızır el-Amasî adına kaydedilmiştir (Ceylan, 1994: 423). Bu nüshayı görmedik; fakat nüshanın başından ve sonundan kataloga alınan örnekler, söz konusu nüshanın da Budapeşte yazmasıyla aynı koldan geldiğini göstermektedir. Sinânüddin Yûsuf bin Hızır el-Amasî'ye nispet edilen tercüme, kendisi dünyâya gelmeden çok önce yapılmış olduğundan bu kaydın da hatalı olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

3. BY 6886

Antalya'dan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi'ne aktarılan bu nüshanın macerasının, sözü edilen mütercimin (?) kütüphânelerin dijital kataloglarına ve basılı kataloglara nasıl yansımış olduğu meselesine ışık tutabileceğini düşünüyoruz. Nüshanın Antalya-Elmalı İlçe Halk Kütüphânesi'ndeki kaydında yazar olarak Sinan Paşa gösterilmişken Konya Bölge'ye aktarıldıktan sonra bu yanlış yeni bir yanlışla değiştirilerek kütüphâne kataloguna yazar olarak "Sinânüddin Yusuf bin Hızır el-Amasî Vâiz el-Mekkî" yazılmıştır. Bu durum şunu düşündürmektedir: Bu zâtın adını *Tezkiretü'l-Evliyâ* konusuna dâhil eden kişiler, Sinan Paşa'ya hatâli olarak atfedilen nüshalarla ilgili bilgiyi bu şekilde tâdil etmek istemiş olabilirler. Metin yayımlanmış olduğundan Sinan Paşa'nın tercümesi bellidir (Naskali, 1987). Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sıyla, ona hatâli olarak atfedilen nüshaların farkını gören ve söz konusu tercümenin Sinan Paşa'ya âit olmadığını anlayan kişi ya da kişilerin, "Sinânüddin Yûsuf bin Hızır kısmı aynı olduğuna göre muhtemelen bu şahıs olmalıdır." tahminiyle söz konusu zâtın ismini konuya dâhil etmiş olmaları mümkündür. Fakat başta da söylediğimiz gibi, bu zâta atfedilen tercümenin, kendisi tarafından yapılmış olması ihtimâli zâten yoktur. Çünkü sözü edilen tercüme en geç 14. yüzyılın başlarına âit olduğu halde, kendisi 16. yüzyılda yaşamıştır. Bir gün sözü edilen kişinin bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olduğu tespit edilse bile, onun bu tercüme olamayacağı âşikârdır.

7. Muslihuddin Mustafa bin Muhammed

M. Esad Coşan, önce Vakıflar Dergisi'nin 13. sayısında ve daha sonra kitaplarının birinde yayımlanan bir makâlesinde söz konusu zâtın Aydınöğlü Mehmed Bey'in isteğiyle *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı tercüme ettiğini kaydetmiştir; fakat bu bilgiyle ilgili herhangi bir kaynak göstermemiştir (Coşan, 2009: 108).

Ali Öztürk 1996 yılında hazırladığı yüksek lisans tezinde, Coşan'ı kaynak göstererek Muslihuddin Mustafa bin Muhammed'in söz konusu tercümenin sâhibi olabileceğini belirtmiştir (Öztürk, 1996: 38). Öztürk'te bu kanaati hâsil eden bir sebep de Süleymâniye Ktp., Nuruosmaniye/2299 numarada kayıtlı olan *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi nüshasının mukaddime kısmındaki ifâdelerdir:

"Elhamdu lillâhi'l-ğayyî'l-ğadır. El-^çalîmi'l-ğabîr. El-münezzehi 'ani's-şerîki ve'l-vezîr. Müzillî's-şerîfi ve'l-ğatîr (...)"

Nüshadaki bu başlangıç, kendisinin yüksek lisans tez çalışması olan, Muslihuddin Mustafa b. Muhammed'e âit Mülk sûresi tefsîrinin mukaddimesiyle aynıdır. Öztürk, 2001 yılında I. Eğirdir Sempozyumunda sunduğu bildirisinde de Muslihuddin Mustafa b. Muhammed'in Aydınöğlü Mehmed Bey'in isteğiyle *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı tercüme etmiş olabileceğini kaydetmiştir (Öztürk, 2001: 739). İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın bir eserinde ise şahıs adı verilmeden, Sa'lebî'nin *Arâisu'l-Mecâlis* adlı Arapça *Kıyasu'l-Enbiyâ*'sının ve Attâr'ın Farsça *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının aynı zat tarafından Mehmed Bey adına tercüme edildikleri kaydedilmiştir (Uzunçarşılı, 1969: 105). Bu durum mâlûmdur; çünkü kütüphânelerimizde mevcut olan *Kıyasu'l-Enbiyâ* tercümesi nüshalarının bir kısmında tercümenin Aydınöğlü Mehmed Bey'e ithaf edildiği ifâdesi vardır. İncelediğimiz ve K grubu olarak isimlendirdiğimiz *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi nüshalarının mukaddimelerinde de eserin Aydınöğlü Mehmed Bey'in isteğiyle tercüme edildiği ve mütercimin bu çeviriden önce Arapça *Kıyasu'l-Enbiyâ* kitabını tercüme ettiği kayıtlıdır. Dolayısıyla ismi meçhul zâtın hem *Kıyasu'l-Enbiyâ* hem de *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümeleleri mevcuttur.

Yukarıda zikredilenler dışında İbn Battûta, Eğirdir'i ziyaret ettiğinde tanıdığı, oradaki bir medresede müderrislik yapan âlim ve fâzıl bir zat olan Muslihuddin adlı kişiden Seyahatnâme'sinde bahsetmiştir (Aykut, 2004: 406). Bâzı çalışmalarda bu zâtın Muslihuddin Mustafa b. Muhammed olabileceği ihtimâliinden söz edilmiştir (Coşan, 2009: 114; Öztürk, 1996: 33; Öztürk, 2001: 733). Fakat bu zikredilenlerin hiçbirisi söz konusu zâtın *Tezkiretü'l-Evliyâ* mütercimi olduğuna hükmedilmesine yetmeyecektir.

Mevcut bilgilerle bu konuda söylenebilecek söz, bahsedilen kişinin *Tezkiretü'l-Evliyâ* mütercimi olması konusunun daha detaylı incelemeleri gerektirdiğidir; çünkü var olan ihtimaller üzerinden şimdilik bir neticeye varmak zordur. Belirtmemiz gereken bir husus da Ali Öztürk'ün, mukaddimesinin Tebareke tefsirinin mukaddimesiyle aynılığına işaret ettiği *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi kolunun, Aydınöglü Mehmed Bey'in isteğiyle tercüme edildiği kaydı bulunan tercüme kolundan farklı olmasıdır. Yine ifâde etmek gerekir ki tercüme kolu aynı olsaydı dahi, sadece mukaddimelerden yola çıkarak eserin mütercimini belirlemek mümkün olmazdı. İleride Muslihuddin Mustafa bin Muhammed'in *Mülk Sûresi Tefsîri*, *İhlâs Sûresi Tefsîri* gibi eserlerindeki menkabelerle *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümelerinde yer alan menkabeler mukayese edilir ve ayniyete yakın benzerlikler yakalanırsa daha net ifâdeler kullanılabilir.

8. Mahmud b. Ahmed b. İbrahim es-Samakovî

Atatürk Kitaplığı, OE0026-A kaydında isim "Simavî" olarak yazılmıştır; fakat bu kelimenin yanında şüpheli bildiren soru işareti mevcuttur. 1704/02'deki kayıta ise "Samokovî" dir ve Samakov'un Filibe'nin bir kasabası olduğu kaydedilmiştir. Samokov Bulgaristan'da târihî bir şehirdir. Söz konusu zat bu şehre nispetle anıldığına göre burada yaşamış olmalıdır; fakat araştırdığımız kadarıyla biyografisine dâir bir bilgiye ulaşamadık. Ayrıca yine kütüphâne kaydında aynı şahsa âit olduğu sözü edilen "Menakıb-ı Şeyh Bâyezîd" risâlesinde, bu zâtın adında ne "Simavî" ne de "Samokovî" ifâdesi vardır. Herhangi bir bölgeye nispet edilmeden "Mahmud bin Ahmed" olarak sâdece ismi yazılmıştır.

Mahmud b. Ahmed b. İbrahim es-Samakovî'nin mütercim olarak anılması genelleşmiş olmayıp bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla Atatürk Kitaplığı'ndaki bir kayıta mevcuttur. Fakat ileride yapılacak çalışmalarda bu kayıt yanlıtıcı olabileceğinden açıklama yapmak yararlı olacaktır.

Atatürk Kitaplığı'ndaki dijital kayıta, Osman Ergin Yazmaları 1704/02 tasnif numarasında kayıtlı 35-55 varakları arasında yer alan "Menakıb-ı Şeyh Bâyezîd"i yazan söz konusu zâtın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'yı tercüme ettikten sonra bu risâleyi tahrir ettiği kaydedilmiştir. Bahsedilen risâledeki ifâdeye dayanarak yine OE0026-A'da kayıtlı olan ve Aydınöglü Mehmed Bey (ö. 1334) adına yapılmış olan *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesinin katalog bilgilerinde de bu zâtın tercümesi olabileceği yazılmıştır. Oysa bu şahıs Samakov'a nispetle anılan kişiye ona isnat edilen tercüme, kendisi dünyâya gelmeden çok önce yapılmıştır. Dolayısıyla söz konusu tercüme Mahmud b. Ahmed'in yapmış olması ihtimâlden söz edilemeyecektir. Zîrâ Mesâlikü'l-Memâlik adlı eserinde Osmanlı Devleti'nden de söz ederek kullandığı "Şeh-i Süleyman-zamân gitdi Sigetvar üstüne" ifâdelerinden en erken 16. yüzyılda yaşamış olduğu anlaşılmaktadır (Tekindağ, 1979: 120). Kendisine âit olma ihtimâlden söz edilen tercüme ise 14. yüzyılın başlarında yapılmıştır.

Sonuç olarak, sözü edilen kişinin bir *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi olsa bile biz bu tercümenin varlığına dâir ilmî bir veriye ulaşamadık. Daha sonra tespit edilecek olursa da bunun Aydınöglü Mehmed Bey adına yapılmış olan tercüme olamayacağı âşikârdır.

9. Ahmed b. İbrahim el-Kâgazânî

Ankara Millî Kütüphâne'de 06 Hk 1622 tasnif numarasıyla kayıtlı olan nüshanın orijinal bir tercümeye âit olduğu ve nüshanın sonunda yer alan ifâdelerden Ahmed b. İbrahim el-Kâgazânî'nin söz konusu tercümenin mütercimi olduğu anlaşılmaktadır. Bu nüsha *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın "Zeyl"inden bâzı isimleri de ihtivâ etmesiyle bilhassa önemlidir (Kablander, 2015: 253-256). Çünkü konuyla ilgili yapılan bâzı çalışmalarda *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın "Zeyl"inin Türkçeye tercüme edilmediği ifâdeleri mevcuttur (Yavuz, 2006: 37-38; Küçük, 2013: 20).

Nüshanın ferağ kaydında:

"Temmet Tercemetü Tezkireti'l-Evliyâ, bi-^ç avni'llâhi ve tevfiqih, fî el-yevmi's-şânî min Şevvâl min şuhûri, sene sitte ve 'ısrîn ve elf, 'alâ yedi'l-ma' rufi bi'z-zenbi ve't-taşşîr: Aşmed bin İbrâhîm eş-şehîr Kâgazânî." ifâdeleri mevcuttur. Bu ifâdelerden sonra yer alan kısımdan ise söz konusu tercümenin, başında tamamlandığı Şevvâl ayının sonlarında Kelim b. Cihân tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır:

Temme'l-kitâb bi-^ç avni'l-Meliki'l-Vahhâb, 'alâ yedi'l-^ç abdi'l-müznib: Kelîm bin Cihân (..) Fî evâhiri şehri Şevvâli'l-mükerrrem. Sene sitte ve 'ısrîn ve elf.

Sonuç

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak Ferîdüddîn-i Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sının Türkçe tercümelere ve mütercimlere ile ilgili şunlar söylenebilir:

Gerek kütüphânelerin basılı ve dijital kataloglarındaki kayıtlarda gerekse bu konuda yapılmış olan çeşitli çalışmalarda *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Türkçe tercümelerine, bu tercümelere âit nüshalara ve mütercimlere dâir bilgilerde birtakım hatalar bulunmaktadır. Araştırma ve inceleme eksikliğine dayanan bu hatalı bilgiler bir kayıttan diğere, bir çalışmadan diğere çalışmaya taşınarak konuyla ilgili bilgi edinmek isteyenleri yanıltan bir boyuta ulaşmıştır. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda bilimsel gerçekliğe dayanan ürünlerin ortaya koyulabilmesi için peşin yargılara dayanan mâlûmatların gözden geçirilip tâdil edilmeleri gerekmektedir.

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın bilhassa ilk tercümelerinin sayısına dâir kesin ifâdeler kullanılmıyorsa dikkat çekici farklılıklara dayanarak tercüme nüshalarının tasnifi yapılmıştır. Bu tasnif neticesinde *Tezkiretü'l-*

Evlîyâ'nın Eski Anadolu Türkçesi dönemine âit birkaç tâne tercümesinin olabileceği, bu ilk tercümeleler dışında eserin sonraki dönemlerde de rağbet gördüğü ve tercümelelerinin yapıldığı anlaşılmıştır. Bu tasnifler, eserin tercümeleleri ve mütercimleleri ile ilgili var olan kökleşmiş hatâlı bilgileri de büyük oranda ortaya çıkarmıştır. Bunlar arasında en mühimi, kütüphâne katalogları ve yapılan çalışmalara mütercim olarak kaydedilen bâzı isimlelerin, kendilelerine atfedilen tercümelelerin mütercimi olmalarının mümkün olmadığıdır. Bunun yanında ayrı tercümeleler olarak sunulan nüshaların çoğunun da müstakil tercümeleler olmayıp B, T ve K olarak tasnif ettiğimiz tercüme gruplarına dâhil olan çeşitli nüshalardan ibâret oldukları anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Harun (2005). Tezkiretü'l-Evlîyâ Tercümesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BODROLİGETİ, A. (1968). "Ferîdün 'Attar Tazkiratu'l-Avlîyâ Adlı Eserinin İlk Türkçe Tercümesi Hakkında", XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1966, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BURSALI Mehmed Tahir (1333). Osmanlı Müellifleri, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- ÇÖĞENLİ, M. Sadi (2001). "Eski Harflerle Basılmış Türkçe Sözlükler Kataloğu", Akademik Araştırmalar, S. 7-8, s. 99-134.
- COŞAN, M. Esad (2009). Akademik Makaleler, İstanbul: Server İletişim.
- DEMİREL, Özlem (2005). Tezkiretü'l-Evlîyâ Tercümesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CEYLAN, Abdullah (1994). Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, El Yazması Eserler Kataloğu, Ankara.
- AYKUT, A. Sait (2004). Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi, İstanbul: YKY.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1952). Ahmed-i Dâ'î Hayatı ve Eserleri, İstanbul: Üçler Basımevi.
- ULUDAĞ, Süleyman (2007). Ferîdüddîn Attâr, Evlîyâ Tezkireleri, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- HAZAI, György (2008). Die altanatolisch-türkische Übersetzung des Tazkaratu'l-Awliyâ von Fariduddin Attâr, Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- KARTAL, Ahmet (2003). "Attâr'ın Tezkiretü'l-Evlîyâ İsimli Eseri ve Türkçe Tercümeleleri", Dirizler Armağanı, Haz. M. Fatih Köksal, Ahmet Naci Baykoca, Ankara.
- BALCI, Rüşti (2007). Kâtib Çelebi, Keşfü'z-Zunûn An Esâmî'l-Kütübi Ve'l-Fünûn, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- KABLANDER, Nesibe (2015). Ferîdüddîn-i Attâr'ın Tezkiretü'l-Evlîyâ'sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukâyeseli Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KANKILIÇ, Verdî (1972). Uygurca Tezkiretü'l-Evlîyâ Tercümesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- KARATAY, Fehmi Edhem (1961). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları.
- KAYA, Eyyüp Said (2009). "Sinan Efendi", DİA, İstanbul, s. 228-229.
- KIRIMHAN, Nazan (1988). XIV. Yüzyıla Ait Anonim Bir Evlîya Tezkiresinin 100 Varakının Çevirisi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KUÇUK, Serhat (2013). XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evlîyâ Tercümesi İstanbul: Kesit Yayınları.
- KUĞU, Mustafa (2006). Tezkiretü'l-Evlîyâ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- KUT, Günay (1989). "Ahmed-i Dâ'î", DİA, İstanbul, 56-58.
- PARLATIR, İsmail, György Hazai (2007). Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu, Ankara: TÜBA Yayınları.
- MEHMED Süreyya (1996). Sicill-i Osmânî, Yay. haz. Nuri Akbayar, Eski yazıdan aktaran: Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ÖNGÖREN, Reşat (2012). "Tezkiretü'l-Evlîyâ", DİA, İstanbul, 74-75.
- ÖZ, Önder (1992). Değişik Bir Tezkiretü'l-Evlîyâ Metni, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZALAN, Uluhan (2009). Bir Tezkiretü'l-Evlîyâ Tercümesi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZTÜRK, Ali (2001). "Eğirdir'de Yaşamış Bir Türk Âlimi Muslihuddin Mustafa Bin Muhammed ve Eserleri", Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri ile Eğirdir (1. Eğirdir Sempozyumu), Isparta, s. 729-740.
- ÖZTÜRK, Ali (1996). Hızır bin Gölbeği Adına Yazılmış Bir Mülk Sûresi Tefsiri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- RASONY, L. (1968). "Ferîdüddîn Attar Tezkeretü'l-Evlîyâsının Budapeşte Yazması", XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1966, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 83-86.
- NASKALİ, Gürsoy Emine (1987). Sinan Paşa, Tezkiretü'l-Evlîyâ, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif (1991). "Attâr, Ferîdüddîn", DİA, s. 95-98.
- İSTİ'LÂMÎ, Muhammed (1351). Şeyh Ferîdüddîn-i Attâr-ı Nişâbüri, Tezkiretü'l-Evlîyâ, Tahran.
- NİCHOLSON, R. A. (1370). Şeyh Ferîdüddîn Attâr, Tezkiretü'l-Evlîyâ. Tahran.
- TEKİNDAG, 1979: Konya ve Karaman Kütüphanelerinde Mevcut Karamanoğulları ile İlgili Yazmalar Üzerinde Çalışmalar", Tarih Dergisi, S. 32, s. 117-136.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1969). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YAVUZ, Orhan (2006). Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evlîyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri, Konya: Tablet Kitabevi.